

МОНІТОРИНГ ЗОВНІШНЬОГО ОЗЕЛЕНЕННЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

*Гончаренко Г. Є., к. біол. н.,
доцент кафедри хімії та екології
Берчак В. С., магістрант
Берчак М. С., студент 5 З групи*

Глобальні зміни навколишнього світу спричинюють виникнення серйозних проблем у відтворенні природного середовища та погіршення здоров'я людей. Тому, на сучасному етапі розвитку суспільства першочергового значення набуває проблема організації озеленення територій, в тому числі й закладів освіти.

Озеленення - діяльність, спрямована на створення і використання системи зелених насаджень, а також включення їх до комплексу заходів з охорони природи та оздоровлення середовища населених пунктів [2, С. 16].

За функціональним призначенням зелені насадження поділяють на три категорії: загального користування (парки, сквери, сади, бульвари, набережні), обмеженого користування (насадження навчальних закладів, установ охорони здоров'я, науково-дослідних інститутів), спеціального призначення (насадження вздовж транспортних магістралей, санітарно-захисні зони, ботанічні та зоологічні парки, кладовища, розсадники, колективні сади) [2, С. 16].

Зовнішнє озеленення пришкольніх територій є обов'язковою умовою екологічного благополуччя навчальних закладів, адже зелені насадження виконують ряд функцій:

- санітарно-гігієнічну;
- покращують мікроклімат і газовий склад атмосфери;
- мають тонізуючу та заспокійливу дію;
- сприятливо діють на емоційний стан людини (завдяки красі, різноманітності форм і кольорів знімають нервову та фізіологічну напругу);
- знижують шумове забруднення;
- надають навчальному закладові естетичного вигляду;
- знімають наслідки відеозабруднення (втому людини від споглядання одноманітної архітектури) [3, С. 50].

Пришкольні зелені насадження є об'єктами для навчальних занять, екскурсій, науково-дослідної роботи [8]; забезпечують краще засвоєння навчального матеріалу на уроках біології, екології, природознавства [1]; сприяють трудовому, естетичному вихованню учнівської молоді [5].

Особливу роль у сучасному озелененні шкіл відіграють дендрарії, рокарії, альпінарії, партери, міксбордери, арабески та формове садівництво.

Дендрарій — ділянка території, відведена під культивування у відкритому ґрунті деревних рослин (дерев, кущів, ліан) і розміщення їх за систематичними, географічними, екологічними, декоративними та іншими ознаками [9].

Створення дендрарію дозволяє на високому рівні вирішувати питання декоративного оформлення, ландшафтного й екологічного поліпшення пришкольніх територій. Крім того, функціонування дендрарію може мати

велике просвітницьке значення для поширення серед учнів ботанічних, екологічних і природоохоронних знань [3, С. 133].

За функціональним призначенням і режимом користування в шкільному дендрарії виділяються зони:

- експериментальна, що має розсадник, дослідні ділянки, колекційні ділянки (лікарських і рідкісних рослин), теплицю;
- експозиційна, на якій розміщені ландшафтні групи дерев і кущів. В межах зони виділяють ділянки голонасінних, покритонасінних, плодових рослин, ліан, декоративних кущів [1, С. 4].

Ділянки відкриті для масових відвідувачів.

Рокарій - поєднання карликових і низькорослих рослин із камінням або залишками старої будівлі [3, 134]. Перевагою оформлення рокарію є те, що його можна розмістити на ділянках, які непридатні для інших квітників. Рослини для рокарію підбирають незалежно від їх походження [8, С. 51].

Альпінарій - штучно створена ділянка, що імітує куточок альпійської природи, де представлено колекцію видів альпійської і субальпійської флори [8, С. 51]. В якості основи для альпінарію використовуються вже наявні височини на ділянці або штучно створені гірки, на яких між камінням висаджують рослини. Найкраще під альпінарій вибирати місця поруч з водоймами, які відкриті і добре освітлюються сонячними променями. Оптимальні розміри альпінарію для стандартних ділянок в 6-8 соток, рекомендуються 5-10 м і висотою до 60 см [10].

Партер - найбільша за площею квітникова композиція, що є основою садово-паркового ландшафту. За умови збереження основних принципів, які забезпечують художній рівень квітникового оформлення: цілісності композиційного задуму, масштабності, пропорційності, контрастності і ритмічності, партер набуває високодекоративного ефекту. Характерною рисою партеру є чітке відокремлення його від прилеглих ділянок доріжками, газоном. До складу партеру можуть входити фонтани, басейни, різні види квітників (міксбордери, рабатки, клумби, арабески) та елементи, що їх поєднують (доріжки, алеї, майданчики) [7, С. 46-47].

Міксбордер - квітник, що об'єднує різні види квіткових рослин, чагарників і невеликих дерев, щоб забезпечити безперервне цвітіння протягом весняно-осіннього сезону [11].

Розрізняють міксбордери однобічні й двобічні.

Якщо міксбордер знаходиться з одного боку доріжки, він називається однобічним. У ньому рослини висаджують, починаючи з низьких на передньому плані і закінчуючи високими - на задньому.

У двобічному міксбордері доріжка розташовується з двох сторін. У ньому найвищі рослини висаджують у центрі, найнищі - по краях. [6, С. 57].

Арабеска - різновид клумби ускладненої форми, контур якої може бути схожий на квіти, листя, тварин або мати абстрактну форму [13].

Фермове садівництво - вирощення плодових дерев, що щеплені на карликових підвоях, в різноманітних штучних формах (кордони, пальмети, піраміди, гірлянди тощо) [12].

Формові дерева як складова озеленення населених пунктів мають декоративні властивості протягом усього року: в безлистому стані привертають увагу своїми цікавими формами, під час цвітіння - великою чисельністю квіток, у період плодоношення - великими і красивими плодами [4. С 26].

Вище перераховані форми зовнішнього озеленення підвищують декоративність пришкольних територій і є сучасними технологіями ландшафтного дизайну. Тому їх застосування є одними із шляхів оптимізації озеленення територій навчальних закладів.

За результатами моніторингу зовнішнього озеленення загальноосвітніх шкіл міста Умані нами з'ясовано, що у більшості з них ділянки розподілено під квітники, деревні насадження (в т.ч. плодовий сад), є навчально-дослідні ділянки з лікарськими рослинами, проте асортимент культур є нечисленним, а ефективність насаджень пришкольних ділянок як у ландшафтно-естетичному так і навчально-виховному значенні - низька.

На пришкольних територіях зростають види, які сприятливо діють на покращення стану навколишнього середовища, атмосферного повітря та здоров'я дітей. Так, наприклад, кінський каштан звичайний (*Aesculus hippocastanum* L.), липа серцелиста (*Tilia cordata* Mill), клен гостролистий (*Acer platanoides* L.), акація біла (*Robinia pseudoacacia*), в'яз гладенький (*Ulmus laevis* Pall), береза поникла (*Betula pendula*), яблуня домашня (*Malus domestica* Borkh), абрикос звичайний (*Armeniaca vulgaris*), що зростають на території більшості шкіл, поглинають за вегетаційний період 3-4 грами SO₂ і характеризуються середньою відносною стійкістю до газопилових викидів. Клен польовий (*Acer campestre*), горобина звичайна (*Sorbus aucuparia* L.), акація біла (*Robinia pseudoacacia*) та сосна звичайна (*Pinus silvestris* L.) є стійкими до фітотоксикантів. Велику шумозахисну здатність на території шкіл міста Умані мають насадження клену гостролистого (*Acer platanoides* L.), в'язу гладенького (*Ulmus laevis* Pall), липи серцелистої (*Tilia cordata* Mill), тополі білої (*Populus alba*).

Дослідження ступеня озеленення шкіл міста показали, що найкраще озеленені загальноосвітні школи №3 (80%), №12 (75%) та №5 (70%). Середній відсоток озеленення територій мають: старий корпус гімназії, школи №9 і №11. Низький рівень озеленення шкільних садиб мають школи №4, №7, №8, №10, №14. Найгірше озеленено територію нового корпусу Уманської міської гімназії, в зв'язку з незначною площею шкільного подвір'я.

Дані моніторингу озеленення закладів освіти міста Умані дають можливість зробити висновки, що пришкольні території потребують реконструкції і оновлення. Це можливо за умови виконання наступних завдань:

- збільшити насадження плодових дерев, використавши, по можливості, методи формового садівництва;
- звернути увагу на естетичне оформлення клумб та газонів;
- для насичення повітря киснем, фітонцидами варто висадити бузок, сосну, вербу, ялину, для зменшення запиленості та шумового навантаження - різні види липи;
- збільшити видове розмаїття квіткових культур;
- інтенсифікувати роботу у напрямі збагачення видового складу зелених насаджень та практикувати уведення в озеленення насаджень колекційного типу - дендраріїв, садів тощо; для виховання в учнів поваги до всього живого як унікальної частини біосфери активно залучати школярів до озеленення та благоустрою території навчального закладу.

Список використаних джерел

1. Байрак О. М., Черняк В. М. Наукові принципи оптимізації пришкільних насаджень // Бібліотека Всеукраїнської екологічної ліги. - 2009. - №7-8. - С 2-5
2. Екологічна енциклопедія: У 3 т. / Редколегія: А.В. Толстоухов (головний редактор) та ін. - К.: ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації», 2008. - Т. 3: О-Я. - 472 с
3. Екологія: озеленення навчального середовища / [Совгіра С.В., Гончаренко Г.Є., Містрюкова Л.М., Гензьора Т.М.]. - К.: Наук, світ., 2010.-210 с
4. Кудренко І.К. Використання формового садівництва в озелененні // Бібліотека Всеукраїнської екологічної ліги. - 2009. - № 7-8. - С 26-30
5. Матієнко Л. Сучасне озеленення школи // Рідна школа. - 2001. - № 6. -С 55-56
6. Назаренко Л. Дизайн шкільної садиби // Біологія і хімія в школі. - 1998. -№3.-С. 57
7. Пилипчук В.Ф. Квітникові партери - краса будь-якої території // Бібліотека Всеукраїнської екологічної ліги. - 2009. - № 7-8. - С. 45-51
8. Штурмак Л. Озеленення школи та позашкільного навчального закладу - важливий елемент виховання учнів // Рідна школа. - 2006. - № 8. - С 51-53
9. <http://ru.wikipedia.org/wiki>
- 10.<http://ozelenitel-stroy.ru/alpinariy>
11. http://www.tsvetnik.info/flower/catalog_start.asp
- 12.<http://sady.com.ua/pasadka.html>
- 13.<http://www.vip-land.ru/klumb>